

Благој СТОИЧОВСКИ

КРУШЕВСКИОТ ВОЈВОДА ЃУРЧИН НАУМОВ-ПЉАКОТ

Ослободителните оружени борби на македонскиот народ во периодот од 1850 до 1903 година се мошне значајна етапа на македонското националноослободително револуционерно движење. Тие претставуваат сплет од разни пројави на народниот отпор против тешката општествено-политичка и економска положба, која постоела во Македонија и воопшто во Османската империја. Таквата положба ги раѓала сите водови на отпорот.¹⁾

Илинденското востание како врвен чин на македонското националноослободително движење од крајот на XIX и почетокот на XX век, за свој масовен дел го имало македонското село и демократските слоеви од градското население во Македонија. Во улогата на организатор и политички предводник на движењето настапила младата македонска интелегенција, која пристапувајќи десет години пред 1903 кон изградувањето на ТМОРО, во исто време се ангажирала и со подготовки на народот за идното масовно оружено востание.²⁾

ЖИВОТОПИС И ДЕЈНОСТ

Меѓу плејадата раководни дејци, војводи и осмислувачи на македонската илинденска голгота, видно место зазема и Ѓурчин Наумов-Пљакот.³⁾ Основните и носечките податоци за овој труд

¹⁾ Ристо Поплазаров, Ослободителните вооружени борби на македонскиот народ во периодот 1850—1878, Институт за национална историја, Скопје (1978), 5.

²⁾ Манол Пандевски, Илинденското востание во Македонија 1903, Институт за национална историја, Скопје (1978), 505.

³⁾ Голем дел од податоците за Ѓурчин Наумов користевме од трудот во ракопис (машинопис) на Никола Киров Майски, Ѓурчин Наумов—

ни ги соопштува Никола Киров Мајски⁴⁾ најпознатиот историограф за Илинденското востание и за Крушевската Република, покрај останатите податоци што досега се презентирани во нашата историографија.⁵⁾ И покрај тоа што дејноста на Ѓурчин Наумов е маргинално спомнувана во историографијата, целосен труд за неговата дејност како крушевски војвода досега не е публикуван.⁶⁾

Роден е во Селото Сланско, Македонски Брод, околу 1850 или 1851 година во семејство на мошне сиромашни родители, од татко Наум Димов Секуловски и мајка Ана Димова Лапевска. Дедо му Димо Лапевски бил роден од с. Требино во Поречито, кој уште на младини се преселил во Сланско. Уште како дете Ѓурчин се соочил со сиромаштијата и бил принуден да ја прифати тешката економска и социјална положба во земјата. Затоа уште многу рано во потрага по животната егзистенција тој станал селски овчар. Приходите што ги добивал од овчарството ниту од далеку не ги задоволувале потребите на неговото големо семејство. Од тие причини, како и многу други младинци од неговото и од околните села, на 14—15-годишна возраст заминал на печалба во Србија, каде што цели две години работел како сидарски помошник. По враќањето од Србија се вљубил во убавата Румена⁶⁾ со која и се оженил. По смртта на татко му како најстар меѓу браќата, Ѓурчин морал да се нагрби со тежината на семејната издршка, бидејќи неговото семејство броело 9 члена — четири браќа, три сестри, мајка и младата сопруга. Со цел да создаде работа за своите невработени браќа, Ѓурчин се најмил заедно со нив да ги пасе селските говеда. Цели три години Ѓурчин мошне совесно ја обавувал својата работа како селски говедар, и од приходите во пари и во натура успевал во тие тешки години да сврзе некако крај со крај во неговото повеќечлено семејство. Потоа,

Плякот Крушовски војвода, живота, политическата му дејност и сврзанитѝ съ дејноста му събития (Материјали за историјата на македонските ослободителни борби), Крушово (1942), 1—51. Архив на ИНИ, Сл. IV 133.

⁴⁾ Покрај спомнатиот труд за Ѓурчин Наумов-Пљакот, податоци за неговата дејност среќаваме и во „Епопејата на Крушово“ од Н. К. Майски, Софија (1955), ракопис (машинопис), фонд Никола Киров Майски, кутија 3, Арх. на Македонија, Скопје; Ѓърстенички, Арести въ Крушово...; Георги Томалевски, Крушовска Република, Софија (1954), 1—232; Миле Бочвар, Животот и работата на Вељо Марков; Наум Хр. Томалевски, сборник ИЛИНДЕН отъ 1926 год. стр. 33—40 издаденъ отъ Македонското Студентско Дружество „Вардар“; Димитар Димески, Ракитиничката провала, 1902 година, и др.

⁵⁾ Речиси повеќе наши автори што пишувале за Илинденското востание и за Крушевската Република патем го спомнуваат името на Ѓурчин Наумов-Пљакот како војвода на Крушевската реонска чета.

⁶⁾ Најмногу податоци за животот и револуционерната дејност на Ѓурчин Наумов се дадени во трудовите на Никола Киров Мајски, но ниту од него, ниту од било кој друг автор целосно не е објавена статија или монографија за оваа значајна личност од Илинденскиот период.

Румена била од богато семејство, а Ѓурчин бил мошне сиромав, но сепак тие успеале да се земат наспроти обичаите во тоа време.

во понатамошната борба за егзистенција тој изготвувал делови за рала, плугови, правел вреќи, дисаги и сл., коишто ги продавал во Крушево и во соседните турски и помашки села.⁷⁾ Во својата работа тој имал голема склоност кон пчеларството и ловџството. Како ловџија бил ненадминлив — неговата пушка не знаела да згреши.⁸⁾ Неговата дарба и способност како ловџија предизвикала голема завист кај соседните турски и помашки села, според кои, тоа било право и привилегија само на бабаити, на јунаци, како што се Турците, а не на ѓавуриот, на робот.⁹⁾ На собиралиштата, во кафеаните насекаде на долго и на широко се прикажувало за храброста и прецизноста на Гурчина, а меѓу повидните бабаити дури се правел заговор за уништување на „дрскиот ѓавурин“. За таа цел бил организиран заговор, на чие чело застанале најстрашните народни мачители од тој крај: Ислам Тафовски од с. Дреново, Хусеин Тафовски, Сулејман Џаферовски и Мефаил Емин Чатановски од с. Дебреште.¹⁰⁾ Тие на неколку пати го посетиле селото Сланско да го претресуваат мирното и недолжното население со цел да го предизвикаат Гурчина. Но, тој вешто ги избегнувал сите тие нивни стапици.

Во една октомвриска ноќ на 1898 година група заговорници се префрлиле преку плотот на Гурчиновата градина и кренале неколку коша со пчели. Од лаењето на кучињата Гурчин се пробудил, излегол надвор, ги забележал крадците, ги пуштил кучињата да ги касаат, кои на крајот одвај успеале живи да си отидат дома. Пријателите го советуваат Гурчина да биде мошне претпазлив и да не оди повеќе на лов, бидејќи постоела можност Турците да го убијат од заседа. Во еден заговор кај селото Кошино, тројцата заговорници го пресретнале Гурчин и го замолиле да им ја предаде пушката. Тој им одговорил дека пушката не им ја дава велејќи им оти „јунак ја држи пушката во рацете, сè додека главата му стои на рамениците“. Во одговор на тоа заговорниците се обиделе да го фатат жив, но при тоа Гурчин го убил Мефаил Чаталовски, а останатите Турци исплашени биле принудени да си заминат и да бараат друг полесен плен за одмазда. Знаејќи Гурчин што понатаму го очекува се скрил кај некои пријатели во с. Грешница. Засрамените и разлутени Турци собрале милиција од селата Дебриште, Дреново, Лажани, Саждево и Белушино, и дошле во Сланско да го бараат дрскиот убиец и да му се одмаздат. Пристигнала и полиција од Прилеп. Го пребара-

7) Никола Киров Майски, Гурчин Наумов-Плякотъ Крушовски войвода ... 12.

8) Истото, 12.

9) Уште тогаш Турците забележале дека „ѓавуриот“ има неоспорен талент и почнале да размислуваат како и на кој начин да се ослободат од него.

10) Истото, 12.

ле целото село и планина, направиле многу зулуми, проплакало селото, но ниту еден не сакал да го предаде својот јунак иако знаеле каде се крие.¹¹⁾

Веднаш потоа Ѓурчин станал илегален и не смеел јавно да се појавува. Гласот на ВМРО бил уште слаб и не допирал до него. Цела зима се прикривал, а кога пукнала пролетта ја нарамил пушката и заживеал во гората. Сите овчари и козари го познавале и штителе од Турците. Наоѓајќи се вака осамен и чувствувајќи дека треба со некого да соработува, тој заминува за Софија со цел да се сретне со свои истомисленици и комити. Во Софија пристигнал на 4 мај 1899 година. Во тој голем град Ѓурчин се сретнал со многу пријатели, се запознал со целта на ВМРО, како и со целта на социјалистите. Тука тој имал среќа да се запознае и со Јордан Пиперката,¹²⁾ со кого подоцна станал неразделен другар. Есента пристигнале некои селани од Кичевско што го познавале Ј. Пиперката и му пренеле дека во Македонија никој повеќе не можел да дејствува на своја глава, но само според инструкциите на ВМРО, којашто ја раширила својата мрежа низ градовите и селата и станала моќна сила.¹³⁾ Во Софија Ѓурчин и Пиперката постојано се дружеле, честопати попаѓајќи меѓу луѓето од двата тabora и централисти и врховисти. Придобивани и од едните и од другите, на крајот тие биле принудени да се определат — отишле во Задграничното Претставништво на ВМРО и ја најавиле својата готовност илегално да заминат во својот роден крај. Ѓурчин и Пиперката заминуваат од Софија заколнувајќи се дека нема повеќе да се вратат таму сè додека не ја видат својата татковина слободна. Границата ја поминале со една Прилепска чета под водство на војводата Петар Арсов.

На 2 август 1900 година пристигнувајќи кај месноста „Крстот“ над с. Сланско му се јавиле на селскиот првенец Мишко Фиданов и побарале храна. Вечерта ја минале во домот на Ѓурчина и со специјален курир го известиле Началството во Крушево за нивното пристигнување и побарале понатамошни инструкции. Потоа и двајцата се оддале на организациона дејност во селата на Крушевската околина. На 26 јули 1901 година Ѓурчин Наумов и Јордан Пиперката се придружиле кон четата на првиот редовен крушевски војвода социјалистот Никола Петров Русински.¹⁴⁾ Неговата чета била основана на 3 март. На 16 истиот месец Ѓурчин како четник пристапува во редовите на четата на социјалистот Веле Марков, којшто на 16 август станал и војвода.

¹¹⁾ Истото, 13.

¹²⁾ Истото 14; Јордан Пиперката бил повозрасен и неискусен од Ѓурчина и му пренел многу тајни од ајдутството и комитството.

¹³⁾ Истото, 15.

¹⁴⁾ Истото, 15.

Народот почнал да се подготвува за поголема оружена акција за која биле потребни финансиски средства. Освен членарината, којашто била минимална, се прибирале и некои други доброволни давачки и прилози. Постоеле луѓе определени од Комитетот што ќе се бавеле со обезбедување средства за купување на оружје. Пренесувачи на оружјето од Грција биле: Нечо Егренец од Битола, Јосиф Жабанец од с. Жабјани, Ристе Будаковче од Будаково, Боше Трапанчето од с. Трап, Кочо Песнацијата од Битола и др.¹⁵⁾ Меѓу Крушевските пренесувачи на оружје поглавни биле: Таки Костов Ашлачето, Коле, Гоги и Алекс Ивановски, Ванѓу Г. Макшут (Белич), Ванчу Котев Белувчето, Васо Т. Клисаров, Таки Лапу и др. За одбележување е и фактот дека имало и Турци и Арнаути што доброволно се јавувале и тие да помогнат со своите услуги. Такви биле: Алија Колџијата од с. Белушино, Мето и Јумер Исмаилови од с. Норово, Крушевско, Исмаил-ефенди од Кичевско и др.¹⁶⁾

За време на аферата што избувнала во Крушево во почетокот на јануари 1902 година голем број пренесувачи на оружје биле апсени и притворени. Меѓу нив биле: Христо П. Курчиев, Мито и Георги Ивановски, Бебу Забле, Стерју Пендифранго и Томе Никлев. Полицијата не успеала да ги притвори побегнатите в чета учители Методи Стојчев, Петко Иванов, и Даме Новев и граѓаните Тирчу Карев, Тома К. Дојчинов и Павле Костов. Потоа апсните во конвој тргнале за Битола. Улиците по кои врвел конвојот придружуван од мудурот и полициските пристави биле преполни со народ што ги испратил и им посакал поскоро враќање.

РАКИТНИЧКАТА АФЕРА

Напоредно со оружената афера во Крушево се развивала и една друга афера,¹⁷⁾ која власта сметала да ја исползува, со цел од основа да ја уништи Революционерната организација во градот. Имено, полицискиот пристав Али-ефенди посегнал врз честа на една девојка сираче од Крушево, по име Заха Илкова, и граѓаните од „Горната маала“ поднесле колективна жалба до вилаетските власти во Битола. Но наместо да му изрече строга казна на престапникот, битолскиот валија формирал анкетна комисија, чијашто цел била да ги испита податоците во жалбата и да ја провери безбедносната состојба во реонот. Комисијата била составена од битолските полицајци Саит-ефенди и Мурат-ефенди, како и злогласниот Ариф Калџијата на која ѝ се приклучил и оп-

¹⁵⁾ Истото, 18.

¹⁶⁾ Истото, 18.

тужениот крушевски пристав Али-ефенди.¹⁸⁾ Таа комисија наместо да ја испита вистинитоста на случајот наведен во жалбата почнала да врши претрес по куќите, апсела и ги малтретирала до смрт уапсените. Како резултат на „анкетата“ Томе Никлев бил претепан, а неговата куќа разрушена. Исто така подложени на маки и претепани биле слепиот старец Крсте Дојчин, Заха Тирчу Карева, Стојче Станков Рензов, трговците Глигор Д. Божинов, Питу Гонда и Георче Тренков Селчанец, учителот Коста Белчев и др., и ги испратиле во Битола.¹⁹⁾ Анкетната комисија исто така вршела апсења и во селата: Горно и Долно Дивјаџи, Пуста Река, Арилево, Зашле, Ракитница, Растојца, Острилци, Селце и Сланско.²⁰⁾

Единствен од уапсените селани, којшто пројавил слабост и не ѝ останал верен на Организацијата бил Стојан Тодев²⁰⁾ од селс Ракитница, којшто издал неколку членови од месниот револуционерен комитет во с. Ракитница. Тој бил заштитиуван и подучуван од крушевските полицајци, од агите во Прибилци и од првенците Церкези од Ново Село, којшто за своите услуги добил една нива покрај реката Жаба и 50 лири. Верните на ослободителното дело Ракитничани таа вест ја пренесле на Крушевскиот револуционерен комитет и како резултат на тоа била одредена реонската чета под водството на војводата Веле Марков со цел да влезе во Ракитница и да го фати предавникот.²¹⁾

Во предвечерието на Ракитничката афера четата на војводата Веле Марков се состоела од седум души: Веле Марков од с. Селце, Ѓурчин Наумов-Пљакот од с. Сланско, Марко Христов-Мирче од с. Сопотница, Стојан Иванов од с. Жван, Георги Ралев Скршениот од с. Света, Георги Кошинчето од с. Кошино и Ристо

¹⁷⁾ Ракитничката афера ја обработуваме целосно во оваа прилика, бидејќи дејноста на Ѓурчин Наумов била од големо значење за неа, врз база на податоци што ни ги соопштува Н. К. Майски што му ги дал секретарот на четата Методиј Стојчев, како и расказот од Марко Христов, со кого Мајски другарувал во Видин, повеќе од 6 години.

¹⁸⁾ Никола Киров Майски, Крушово и борбите му за свобода, Софија (1935), 21; Търстенички Арести во Крушово... 4; Н. Томалевски, Ракитничката афера... 35; Димитар Димески, Ракитничката провала, 1902 година... 142.

¹⁹⁾ Н. К. Майски, Епопејата на Крушово... 279.

²⁰⁾ Истото, 79, 280; Н. К. Мајски во „Крушово и борбите му за свобода“ (стр. 22) како предавник го наведува Стојан Толев, меѓутоа во својот понов труд „Епопејата на Крушово“ врши корекција и предавникот го спомнува под името Стојан Тодев, што впрочем е и правилно. Миле Вочвар предавникот го наведува под името Стојан Талев, а Наум Хр. Томалевски и Георги Томалевски под името Стојан Тодев. За таа цел разговараме и со некои постари жители од селото Ракитница (Миле Јануловски, роден 1920 и Софре Видановски, род. 1912 година) кои изјавија дека името на предавникот за кого подоцна се плеле многу приказни бил Стојан Тодев.

²¹⁾ Н. К. Майски, Епопејата на Крушово... 280; Димитар Димески, цит. труд, 144.

Тасев Црниот од с. Воѓани. Во врска со аферата во градот кај четата пристигнале и избеганите од Крушево учители Методиј Стојчев, Петко Иванов и Даме Новев и занаетчиите Томо Кр. Дојчин, Тирчу Карев и Павле Костов, како и Иван Стојков Боримечката од с. Журче.²²⁾

На 9 јуни 1902 година (ст. ст.) во с. Зуста Река било договорено во четата да останат само Методиј Стојчев, Петко Иванов, Тирчу Карев и Иван Ст. Боримечката, а учителот Даме Новев и граѓаните Тома Кр. Дојчин и Павле Костов илегално да отидат во Битола, откаде по некои тајни канали требало да заминат за Бугарија. Новите четири четници положиле заклетва пред војводата и веднаш потоа била нарачана и специјална облека за нив.²³⁾

На 10 јуни 1902 година (ст. ст.) Веле испратил порака четата да биде пречекана на определеното место и час со определен лозунг. Раководителот на месната организација Гроздан Георговски²⁴⁾ за кого после се дознало дека бил човек на „анкетната комисија“, му јавил на предавникот Стојан Тодев за пристигнувањето на четата, а тој веднаш ги известил турските власти во Прибилци и Ново Село. Во самракот четата тргнала од с. Зап-ле²⁵⁾ за с. Ракитница. Напред оделе Марко Христов и Георги Кошинчето коишто најдобро го познавале теренот. Пред да влезат во Ракитница се слушнал еден истрел од група овчари, а потоа следувал и вториот. Тие веднаш се посомневале дека нешто неочекувано се случува. Се запреле да го пречекаат војводата со останатите четници и да го известат дека нешто сомнително се случува. Веле Марков не им дал некое особено значење на овчарските истрели, но кога се приближиле кон селото и на определеното место не се појавиле пресретнувачите, му станало јасно дека се работи за предавство. Но сепак тие решиле да влезат во селото каде што се сместиле во куќата на Ристе Стојчев. Војводата

²²⁾ Н. К. Майски, Епопејата на Крушово, ... 280.

²³⁾ Сите комити носеле еднообразна облека и биле снабдувани преку Крушевскиот реонски комитет.

²⁴⁾ Н. К. Мајски во сите свои податоци името на вториот предавник од с. Ракитница го спомнува како Гроздан Георговски, освен во „Крушово и борбите му за свобода“, каде што го спомнува како Гроздан Георговски (стр. 24), меѓутоа по извршувањето на проверка името го коригира во Гроздан Георговски, што впрочем е и најточно. За ова ги консултиравме и Миле Јанкуловски и Софре Видановски од с. Ракитница кои ни го потврдија овој податок. Додека според Георги Томалевски (Крушевска Република..., 99) се среќава името на Гроздан Георговски, а Наум Томалевски и Димитар Димески го спомнуваат како Гроздан Георгиевски.

²⁵⁾ Според Н. К. Мајски (Епопејата на Крушово, ... 281) четата тргнала од с. Запле за Ракитница, а не од Радово како што наведуваат Г. и Н. Хр. Томалевски.

го испратил Ристе Стојчев да ги обиколи сите куќи²⁶⁾ и да ги повика сите мажи со цел да ги открие соработниците на предавникот, но на повикот се јавиле само 5—6 души. Меѓу нив не се наоѓал Стојан Тодев, кој бил заминат кај „пријателите“ во Прибилци. По кусиот разговор В. Марков ги ослободил селаните. Четата решила да не го напушти селото сè додека не ги открие помошниците на Стојан Тодев. Потоа војводата ја поделил четата на две групи — едната под водството на Марко Христов — Мирче и ја сместил во куќата на Никола Алексов, а другата под негово раководство во домот на Наум Силјанов,²⁷⁾ којшто бил касиер на месниот комитет. По пристигнувањето на четата во Ракитница раководителот на месната организација Гроздан Георгиевски им донел храна, а војводата претчувствувајќи го подлото предавство, одбил да јаде.²⁸⁾

Домаќините сакале да ги заклучат четниците за да отидат на работа, под мотивација да не дојдат некои цигани или други луѓе и да ги забележат четниците. Веле Марков се согласил со овој предлог на домаќините, но како залог го задржал и домаќинот. Штом групата на Мирче го забележала непријателот заемајќи позиција околу куќата сфатиле дека се предадени и сардисани. Без да чекаат наредба од војводата, комитите отвориле оган. Тоа ја изненадило групата на Веле, која веднаш се сместила на погорниот кат и се распоредила за одбрана. Турците веднаш отвориле оган, а еден куршум го погодил домаќинот Наум Силјанов и тој паднал мртов. По извесно време, откако малку се смирило, непријателот сметајќи дека комитите се исплашени испратил преговарачи со предлог четниците да се предадат. Но војводата и останатите четници не го прифатиле овој предлог. Борбата продолжила во текот на целиот дел. Веле ја уништил архивата и наредил тој, Томо Дојчинов и Стојан Жванецот да слезат до долчето што води кон реката Жаба, кое не било заземено од непријателот, а останатите со стрелба да ги штитат од непријателот. Борбата продолжила. Во огнениот обрач се ределе напади еден по друг. Била воведена рестрикција во трошењето на муницијата

²⁶⁾ Според Мајски во тоа време во Ракитница имало 48 христијански куќи (Крушово и борбите му за својода..., 19) додека Георги Томалевски (Крушовска република..., 95) наведува дека во Ракитница имало не повеќе од 35 мали куќи покриени со слама и населени само со христијанско население. Меѓутоа ние сметаме дека точен е податокот на Н. К. Мајски.

²⁷⁾ Податокот што Мајски го дава дека четата била распоредена во две куќи, и тоа во куќата на Никола Алексов и во куќата на Наум Силјанов е точен. Тоа го потврдуваат и спомените на погоре спомнатите двајца Ракитничани. Меѓутоа пред да се подели групата на два дела сите четници биле стационарни во домот на Ристе Стојчев. Податокот што Г. Томалевски го дава (Крушовска Република..., 99), дека една куќа бил на Никола Миленков а другата на Христо Миленков, сметаме дека е погрешен.

²⁸⁾ Грозден Георгиевски им донел храна на четниците со цел да ја сокрие својата гласна улога на предавник.

што го ослабнала четничкиот отпор.²⁹⁾ Тоа им овозможило на нападците да им се приближат до одбранбениот бедем. Најпрвин била потпалена куќата во којашто се наоѓал војводата со неколку негови другари. Претчувствувајќи дека во таа огнена стихија војводата и другите четници можат живи да изгорат, ја напуштиле куќата и продолжиле да се борат од кај долчето на реката Жаба.³⁰⁾ Во жестоката борба што потоа продолжила, војводата Веле Марков бил смртно погоден, а во исто време загинава и неговиот другар Стојан Иванов.³¹⁾

Ретко виден хероизам покажал четникот Тирчу Карев, којшто сред рој од непријателски куршуми, успешно се пробил до една блиска плевна во која имало скриена муниција. Турците се обиделе да го фатат жив. При обидот да се самоубие, за да не падне жив во рацете на непријателот, Тирчу Карев тешко се повредил во грлото.³²⁾ Со крајни претсмртни маки успеал да се врати кај другарите, коишто ги замолил да го убијат. По извесно време неговата молба, иако со тешко срце, му била исполнета од страна на еден негов другар.³³⁾

Кога престанала огнената стихија и паднала ноќта една мала група од четници предводена од Ѓурчин Наумов-Пљакот се договорила да ја напушти куќата и да го пробие турскиот обрач. Ѓурчин почнал да ги убедува со следните зборови: „... Овде сме ставени во клешти и треба да избереме едно од овие нешта: да бегаме, да се предадеме или да се самоубиеме. Да се предадеме е срамно, да се самоубиеме е напразна смрт, ние уште кога станавме комити, се разбира, знаевме дека животот ни виси на конец. А да ли ќе умреме од врашкиот куршум или од свој куршум, тоа е сè смрт. При обидот да се искубеме има една шанса некој од нас да ја избегне смртта и да ја продолжи борбата, за која што се заколнал. Јас предлагам да се обидеме да избегаме и ве молам да ме послушате“.³⁴⁾ Ѓурчин успеал да избега и да се спаси иако бил забележан од Турците кои веднаш тргнале да го фатат. Но тој ги надитрил преправајќи се како бажибозук — потерација, облечен во арнаутска носија и говорејќи го добро турскиот јазик извикал: „Држете ги — ете ги комитите“. На тој на-

²⁹⁾ Димитар Димески, цит. труд, 148.

³⁰⁾ Н. К. Майски, Ѓурчин Наумов-Пљакот..., 27.

³¹⁾ Н. Томалевски, цит. зборник..., 38; Димитар Димески, цит. труд, 149.

³²⁾ Н. К. Майски, Војвода Велко Марков, Ил. Илинден..., 2; Димитар Димески, цит. труд., 149.

³³⁾ Според Илија Јордановски (Провалите во Македонија, Мисла, Скопје (1978), 99) Тирчу Карев на негова молба бил дотепан со еден истрел во главата од страна на еден од неговите другари по име Христо.

³⁴⁾ Н. К. Майски, Епопејата на Крушово..., 284.

чин поминал преку селото и се спасил. Притоа загинал Георги Кошинчето.³⁵⁾

За несреќа другите четници на излегување од куќата подготвувајќи се да бегаат биле фатени од Турците, обезоружани и одведени кај реката Жаба кај нивните убиени другари. Таму мртви лежале првите жртви — Веле Марков и Стојан Силјанов, а понатаму се наоѓале труповите на Тирчу Карев и Георги Кошинчето. По малку Турците ги донесле и труповите на Павле Костов и Даме Новев влечени за нозете. Понатаму еве како Мајски го опишува овој настан:

Командирот ги натера заробените четници еден по еден да посочат кое тело е на војводата Веле Марков, а кое е на Ѓурчина. Се установи на неспорен начин, дека само Веле е меѓу убиените, но не и Ѓурчин, на кого тие му имале голем заб... Изврзани со јажиња, заробените четници беа испратени под конвој во мудурлукот во Прибилци, каде што беа подлсжени на маки и казни, а оттаму испратени во Битола“.³⁶⁾ Со цел да го заплашат народот, на Веле Марков, на Тирчу Карев и на Георги Кошинчето им биле отсечени главите и јавно носени за показ, со цел рајата да се исплаши и да се откаже од понатамошната револуционерна активност. Тоа се случило во зората на 12 јуни 1902 година.³⁷⁾

Веста за Ракитничката афера мошне бргу се пренесла во Крушево и во околните места. Тешко болниот ѓакон Јосиф, раководител на Крушевскиот револуционерен комитет, по тој повод на војводата Јордан Пиперката му пишува писмо со следнава содржина: „... Брате Јордане! Нашиот сакан брат Велко Марков со четата е опсаден во селото Ракитница. Те молам притекни му на помош, откако ќе ја нападнеш војската в грб и отвориш пат на четата да се извлече. На твое располагање ти ги даваме милициите од сите наши планински села. Вечерва над Ракитница ќе пристигнат милициите од Крушево и Острилци. Да живее Максдонија! Смрт на врагот! Братски те бакнува ѓаконот“.³⁸⁾

Ѓаконот веднаш го повикал учителот Тодор Павлов да ги известат комитетите на сите соседни села на Ракитница да ги отстапат своите милиции на располагање на Ј. Пиперката, а дури напишал писмо и до Селце, родното село на опсадениот војвода.

Ѓаконот и учителот Т. Павлов од градот исто така организираше помошна акција. Комитетот определил една група младици под раководството на Никола Здравев Шапрдан. Во таа група влегле: Ванчу Бојчинов, Вангу Георгиев Макшут, Тоду Ставре

³⁵⁾ Истото, 285.

³⁶⁾ Истото, 290.

³⁷⁾ Најточни податоци за гледиштата за датирање на борбите кај Ракитница дава Димитар Димески, цит. труд, 146.

³⁸⁾ Н. К. Майски, Епопејата на Крушово..., 289.

Ковача, Миха Алексов, Васо Томов Клисар, Јане Павлов Стомнарко, Вангу Котев Белувче, Ташку Стефанов Куке и др.³⁹⁾

На помош набргу пристигнал и Јордан Пиперката со 80 души четници од Брезово, Пуста Река, Горно и Долно Дивјаци и Арилево кои дошле до Кочишта. Острилчани пристигнале до „Којов трн“, а пристигнала и групата на Никола Шапрдан од Крушево. Помошта пристигнала доцна кога селото веќе горело, грмежите веќе биле стивнати, а борбата згасната. Затоа тие ги напуштиле своите позиции и се повлекле.⁴⁰⁾

Н. Мајски публикувал и една песна за војводата Веле Марков⁴¹⁾ од 54 стиха која наскоро ги поминала границите на Крушевската околија и прераснала во народна песна.⁴²⁾

Како резултат на овие тридневни борби загинале 6 четници што биле погребани во заедничка гробница во црковниот двор во Ракитница, 4 биле фатени живи и осудени на доживотна робија, 6 селани биле убиени и 2 ранети, 30 селани затворени и тепани до смрт, 12 куќи опожарени во кои изгореле и две деца, 18 куќи ограбени и многу жени, моми и невести обесчестени. Од турска страна биле убиени 35 Турци, меѓу кои и злогласниот черкез Јонус-ага.⁴³⁾

Предавникот Стојан Тодев за да не биде убиен од Организацијата се преселил во с. Прибилци. На Митровден 1902 година Гурчин и Пиперката влегле во Ракитница да го побараат С. Тодев, но кога не го нашле ја запалиле неговата куќа, во која за несреќа, изгорела и неговата мајка. Меѓутоа, тој бил убиен на нивата од синот на Јован Црниот од с. Радово — еден од постраданите во аферата селани. Во текот на 1904 година социјалистот Најдо Черга^{43а)} по задача на Организацијата го убил и вториот предавник од Ракитница, Гроздан Георгиевски.⁴⁴⁾

³⁹⁾ Истото, 290.

⁴⁰⁾ Н. К. Майски, Крушово и борбите му за свобода, 24.

⁴¹⁾ Таа песна под наслов „Војвода Велџко Марков“ за прв пат Мајски ја објавил во Ил. Илинден 5/6, София, май, 1933, 3, а потоа истата песна тој ја објавува и во „Епопејата на Крушово“... 291. Истата песна во редакција и препев на македонски целосно ја објавува Димитар Димески во „Ракитничката провала, 1902 година, сп. Историја VI/2 Скопје (1970), 155; Илија Јордановски, цит. труд, 102, објавува само дел од песната.

⁴²⁾ И ден денеска во Ракитница и околината оваа песна е мошне популарна и се пренесува од колено на колено. Таа е посебно омилена кај постарите.

⁴³⁾ Н. К. Майски, „Епопејата на Крушово“... 202.; истиот, Крушово и борбите му за свобода... 24; Димитар Димески според податоци од Н. Томалевски и в. „Право“ дава податоци коишто се разликуваат од поместените во прилогот, види: Д. Димески, цит. труд, 152.

^{43а)} Поопширно за Најдо Черга види: Благој Стоичовски, Револуционерот и социјалистот Најдо Черга-Дедо Најдо од Ракитница, сп. Историја, XIX/2, Скопје (1983), 117—128.

⁴⁴⁾ Н. К. Майски, Гурчин Наумов-Пљакотъ... 28, 29.

НАЗНАЧУВАЊЕ ЗА ВОЈВОДА

Со загинавањето на Веле Марков, дел од неговите четници што се спасиле: Ѓурчин Наумов-Пљакот, Марко Христов-Мирче, Ристе Тасев-Црниот и Георги Ралеш-Скршениот времено се прибрале во четата на Јордан Пиперката, а кон нив се придружиле и двајца нови крушевски младинци: Васо Томов Клисар и Јане Павлов Стомнарко. Така зголемената чета имала потреба да има свој војвода, да биде водена од вешто и тактичко лице коешто ја имало довербата и симпатиите на народот. За таков водач на четата народот го посочил Ѓурчина. На Никола Карев му било наложено да го испита мислењето на четниците, и ако тие немаат ништо против кандидатурата на Ѓурчина, тој на свечен начин да биде поставен за војвода на Крушевската реонска чета.⁴⁵⁾ Затоа и ја посетил четата на Ј. Пиперката.

Откако со едноминутно молчење им била оддадена почит на паднатите другари во Ракитница, Карев одржал кус говор, на кој меѓу другото рекол: „... Браќа! Нека продолжи македонското свето и вистинско дело низ вековите! Вечна им слава на паднатите македонски борци“.⁴⁶⁾ Од страна на четниците од Велевата чета за збор се јавил Марко Христов-Мирче. Тој му објаснил на Карев дека сите биле едногласни оти без смелоста и искреното другарство на Ѓурчина во Ракитница, сите ќе загинеле. Затоа тие и напишале едно писмо до Ѓаконот во Крушево и го молеле за војвода на нивната чета да биде назначен Ѓурчин. Тогаш Карев станал и ја извршил церемонијата со следните зборови: „... Сега слушај, драги Ѓурчине! Крушевската револуционерна околија, од којашто посебно со мене дојдоа претставници, со одобрение на Битолскиот окружен комитет те назначува за војвода на местото на убиениот и обезглавен наш славен војвода и сакан другар Веле, и јас, исполнувајќи ја заповедта, посебно дојдов овде, за да те претставам на твојот колега и на четата како војвода. Здраво војводо! Нека ти е честито војводството! Да живее Македонија! Смрт на врагот“. Од најмладите Васо Т. Клисар бил предложен за секретар на четата.⁴⁷⁾

За време на Илинденското востание Сланштани имале свој актив како востаници во Крушево под водството на Ѓурчин Наумов. Во тој актив влегувале: Мишко Фиданов, Симеон Мицев, Илија Тодоров, Димитар Кочов, Димитар Толев, Никола Димев, Иван Смилев, Лазар Бошков и Георги Апостолов.⁴⁸⁾

По битките на Кале, Мекчин Камен и Слива десетдневната Крушевска Република капитулира под тешките удари на Бахтијарпаша. Четите се растуриле низ горите, а единствено Ѓурчин оста-

⁴⁵⁾ Н. К. Майски, Епопејата на Крушово..., 292.

⁴⁶⁾ Исто, 292.

⁴⁷⁾ Исто, 292.

⁴⁸⁾ Н. К. Майски, Ѓурчин Наумов-Пљакот..., 10.

нал да соработува и натаму со Никола Карев. Меѓутоа, последната битка на Ѓурчина од која не можел да излезе како победник се одиграла на 25 октомври 1904 година во селото Слатина каде што Ѓурчин Наумов-Пљакот го завршил својот живот⁴⁹⁾ посветен на борбата на македонскиот народ за независност и социјална слобода.

Како човек израснат од народните маси, тој бил мошне омилен кај народот. Во неговата богата револуционерна дејност иако неук тој уште во својата најрана младост ја сфатил неспособната положба на својот народ по гнетот на султанската тиранија и исцело му се посвेलи на македонското националноослободително движење и на сите видови на отпор што македонскиот народ ги даваше против Отоманската империја и против странските пропаганди во Македонија. Со неговата смрт Крушевскиот реонски комитет изгубил смел борец, одличен организатор и раководител во моментот кога беше зрел да ја употреби сета своја сила и енергија за продолжување борбата на својот напатен народ против повеќевековните црнила и патила. Сепак, гранитната фигура на Ѓурчина Наумов-Пљакот, неговите идеи и мисли остануваат вградени во темелите на илинденскиот револуционерен чин и на Крушевската Република.

Blagoj STOIČOVSKI

THE KRUŠEVO VOIVODE GJURČIN NAUMOV-PLJAKOT

Summary

Among the pleiade of revolutionaries, voivodes, leaders and fighters of the well-known Ilinden Uprising, an outstanding place and attention should be also paid to the Kruševo voivode Gjurchin Naumov-Pljakot. Though all his life and activity the entirely devoted to the Macedonian Revolutionary Movement a separate publication, study or an article has not been published yet. This is the first article which points out the revolutionary activity and life of this well-known Macedonian Revolutionary. The author of this article has relied upon the original data given by Nikola Kirov Majski, an outstanding Macedonian revolutionary, political and cultural worker, historiographer and writer, in his manuscript entitled „Gjurchin Naumov — Pljakot, the Kruševo voivode”, and the „Epic of Kruševo” a large typed manuscript as well as some other data given by other authors.

He was born at the village of Slansko near Makedonski Brod in 1850 or 1851. In his aerly youth he was forced to go to Serbia

⁴⁹⁾ Истото, 45.

and Bulgaria in order to make his own living. In Sofia he met a lot of Macedonian revolutionaries, such as Nikola Karev, Vele Markov, Jordan Piperkata, where he made his first steps of education and training for a revolutionary struggle and liberation of his oppressed fatherland. He came back to Kruševo and Macedonia devoting all his life and activity to the liberation idea of Macedonia. He took part at the Affair of Rakitnica, the Campaign for Liberation of Kruševo, the battles on Sliva, Mečkin Kamen, and the like.

He was killed by the Turks on October 25, 1904 at the village of Slatino at the moment when he was much more experienced to continue the revolutionary struggle of the Macedonian people for freedom and social justice.

At the end the author concludes that his idea and bravery has been built in the foundations of the Epic of Ilinden and the Republic of Kruševo — the first republic in the Balkans in that part of the Turkish Empire.